

בס"ד 'שבת ראש השנה' תשפ"ז. שנה ט', גיליון מס. 428 מהדורה מורחבת

"כל המקדים שלום לחברו מאריכין לו ימיו ושנותיו" (קבלה טובה לקראת יום הדין)

מעלת השלום - ה'שלום' הוא הברכה המעולה ביותר, וכמובא במשנה : "אמר רבי שמעון בן חלפתא לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, שנאמר (תהלים כט, יא) : "ה' עז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום" (משנה 'עוקצין' ג', י"ב).

והנה, לפני ראש השנה יום הדין, כל איש מישראל מחפש זכויות ולקבל עליו קבלות טובות בכדי לזכות בדין. ונראה לנו להציע קבלה קלה ופשוטה שבה נוכל לזכות לחיים טובים ארוכים ולשלום - **להקדים שלום לחברו**.

ומצאתי במאמר אחד שמביא שהשיחה האחרונה של מרן הסבא מסלבודקא זיע"א בישיבת חברון בעיר האבות, היתה בראש השנה האחרון לחייו בישיבה לפני התקיעות, ובה הוא אמר דברים מרוממים ביותר : "במה יזכה האדם ביום הדין הנורא, עם איזו זכות הוא יבוא לבית דין של מעלה? באמירת 'גוט מורגען' (בוקר טוב) לחברו כל בוקר בהארץ פנים, זו הזכות שתכריעוהו לכף זכות ביום הדין". ומובא שם שהגרמ"י לפקוביץ' זצ"ל סיפר את הסיפור הנ"ל, וציין : "עד כמה הארת פנים בתחילת היום יכולה להועיל... עד כדי שזכות זו יכולה להכריע את הכף ביום הדין".

שאלה מרכזית

יש המשתמשים באמרה זו דלעיל, שכל המקדים שלום לחברו מאריכין לו ימיו ושנותיו. ויש לברר, מה המקור של אמרה זו, מתי החלו לברך האחד את רעהו בברכת שלום, ולמי צריך לומר ברכת שלום, האם לכל אדם שרואים ברחוב?

האם מוצאים בתורה ברכת שלום בין איש לרעהו - בתורה אנו מוצאים שכאשר נפגשים אנשים, האחד שואל לפעמים את רעהו או על משהו אחר האם שלום לו, כגון כאשר יעקב מגיע לחרן ושואל על לבן : "וַיֹּאמֶר לָהֶם הַשְׁלוֹם לוֹ וַיֹּאמְרוּ שְׁלוֹם" (בראשית כ"ט, ו'). אך אין אנו מוצאים את הנוהג הקיים בימינו שכאשר נפגשים האחד עם השני או כאשר נפרדים האחד מהשני, אומרים האחד לשני - 'שלום'. וגם שם כאשר יעקב פוגש את רחל, לא מובא שהוא אומר לה שלום, אלא : "וַיִּשָּׁק יַעֲקֹב לְרַחֵל וַיֵּשָׂא אֶת קֶלֶו וַיִּבְדֵּךְ" (שם, שם, י"א). וגם בפגישה של יעקב עם עשיו, הפגישה מלווה בחיבוק ונישוק, אך אין את אמירת השלום המקובלת היום. ויש משתמשים בביטוי הזה כאשר יש חשש שאחד רוצה לעשות רע לשני, אז אומרים שלום, בכדי להבהיר שפניהם לשלום, אך שוב לא כברכת שלום הנהוגה היום.

בפעם הראשונה שנראה שאמירה זו מתקרבת לנהוג היום, אנו מוצאים אצל האשה השונמית שבנה מת והיא הולכת אל אלישע, ושם בעלה פונה אליה : "וַיֹּאמֶר מִדּוּעַ אַתְּ הֹלֶכֶת אֵלָיו הַיּוֹם לֹא חָדָשׁ וְלֹא שָׁבַת וְתֹאמַר שְׁלוֹם" (מלכים ב', ד', כ"ג). אך גם שם אפשר לומר, שבעלה חשש שישנה בעיה עם הילד, והיא מרגיעה אותו שהכל בסדר, וכמו שאומר שם בעל 'מצודות דוד' : "ותאמר שלום - רוצה לומר : אין דבר רע שאלך בעבורו אל הנביא, ולא רצתה לגלות הדבר לבעלה, כי חשבה מוטב שיעשה הנס בצנעה", אך אין לראות בזה כברכת שלום רגילה של אנשים שנפרדים.

ויש להניח שכאשר אדם היה פוגש את חברו היה מברך אותו בברכה, והיות וברכת שלום היא הברכה החשובה ביותר, התקבעה מנהג לברך דווקא בברכת שלום. אך, יש לבדוק ממתי החל הנהוג לומר שלום כאשר נפגשים או נפרדים איש מאת רעהו, ולא רק כאשר יש חשש למשהו רע, אלא בכל פגישה בין שניים.

תקופת התנאים - נראה שהנוהג לומר שלום לחברו התגבש בתקופת חז"ל.

במס' 'ברכות' (י"ז ע"א) מובא : "אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפילו נכרי בשוק". כאן אנו כבר מוצאים את אמירת השלום כפי שנהוגה בימינו.

למי יש לומר שלום

רק לאדם שרגיל לומר לך שלום - האם יש לומר שלום לכל אדם שרואים ברחוב, בין שמכירים אותו ובין שלא מכירים אותו? ממה שנאמר על רבן יוחנן בן זכאי, אפשר לדקדק, שלא אמר שלום לכל אדם שראה ברחוב, כי לא נאמר שהיה אומר שלום לכל אדם, אלא נאמר שלא הקדימו אדם באמירת שלום. ומזה אפשר לדקדק, שכאשר ראה אדם שרוצה לומר לו שלום, אז מיהר והקדים אותו באמירת שלום, וכך נהג גם כלפי עכו"ם.

וכן מפורש במס' 'ברכות' (ו' ע"ב) : "ואמר רבי חלבו אמר רב הונא - כל שיודע בחברו שהוא רגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום, שנאמר בקש שלום ורדפהו, ואם נתן לו ולא החזיר נקרא גזלן שנאמר ואתם בערתם הכרם גזלת העני בבתיכם".

ועוד אפשר לדקדק מכך, שאין מכאן מקור לאמירת שלום בשעה שנפרדים איש מרעהו, אלא רק כאשר רואה אותו בשוק, ובוודאי שגם כאשר נפגשים ומשוחחים ביניהם. ואולי אין צורך לברך אותו לשלום בשעה שנפרדים כי כבר ברך אותו בתחילה.

לכל אדם - אך במשנה מס' 'אבות' (פ"ד מט"ו) מובא : "רבי מתנא בן חרש אומר, הוי מקדים בשלום כל אדם".

אסור להקדים שלום לאדם רשע - בזוהר הקדוש (מקץ עמ' רס"ד) מובא : "אבל אומר לכם, יום אחד הייתי הולך בדרך, מצאתי אדם אחד והקדמתי לו שלום, ואותו אדם היה שודד וקם עלי וציער אותי, ולולא שנתגברתי עליו הייתי מצטער, מיום ההוא ואילך נדרתי שלא להקדים שלום רק לאדם צדיק, ורק אם אני מכירו בתחילה (שהוא צדיק, מפחד) שהוא יכול לצער אותי ויתגבר עלי בכח, ומשום שאסור להקדים שלום לאדם רשע, שכתוב, אין שלום אמר ה' לרשעים (ישעיה מ"ח, כ"ב).

חשיבות אמירת שלום

אמירת שלום לקב"ה - מובא במס' 'שבת' (פ"ט ע"א) : "ואמר רבי יהושע בן לוי בשעה שעלה משה למרום מצאו להקדוש ברוך הוא שהיה קושר כתרים לאותיות. אמר לו - משה אין שלום בעירך? אמר לפניו כלום יש עבד שנותן שלום לרבו. אמר לו היה לך לעזרני מיד אמר לו ועתה יגדל נא כח ה' כאשר דברת".

אמירת שלום לנשמת הצדיק - בזוהר חדש [מרגליות] מדרש הנעלם דף כ"ה ע"א] מובא שכאשר נשמת צדיק עולה למעלה מקדמים אותה בברכת שלום, ועמון ומואב לא יבואו בקהל ה' לעולם כי לא קידמו את ישראל בברכת שלום : "תאני רבי חייא רבה, בשעה שנשמת הצדיק, המחזיר בתשובה לאחרים, יוצאה מן הגוף. מיכאל השר הגדול המקריב נפשות הצדיקים לפני בוראו, הוא יוצא ומקדים שלום לנשמתו של אותו צדיק, שנאמר ומלכי צדק, זהו מיכאל ראש שומרי שערי צדק. מלך שלם, זו ירושלים של מעלה. הוציא לחם ויין, שמקדים ויוצא לקראתו, ואומר לו שלום בואך. א"ר חייא, מכאן למדנו, כל המקדים ויוצא לקראת הבא מן הדרך, ונותן לו שלום, מעלה עליו הכתוב כאלו אכילה ושתיה הוא נותן לו. מנ"ל. מהאי קרא, דכתיב על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים. וכי צריכין ישראל ללחם ולמים, והלא המן יורד להם, שהיה טב ושפיר מכל אכילה שבעולם. אלא מפני שלא באו להקדים להם שלום, העלה עליהם הכתוב כאילו חסרו מחייתם. וכל המקדים שלום לחבירו, ויוצא לו

לדרך, מעלה עליו הכתוב, כאלו נותן לו לאכול ולשתות. וכן א"ר חייא רבה, מיכאל וגבריאל ומלאכי השרת השומרים שערי צדק, יוצאין לקראתו, ומקדימין לו שלום.¹

להיות זהיר בשאילת שלום - ב'אבות דרבי נתן' (פרק כ"ט, סעיף ז'): "ר' יצחק בן פנחס אומר... הוא היה אומר **הוי זהיר בשאילת שלום בין אדם לחבירו**".

רבנו בחיי - (כד הקמת, שלום) - בא וראה **כמה גדול כח נתינת השלום**, שהרי התירו רבותינו להזכיר בו השם, שכן כתוב בבועז ויאמר לקוצרים ה' עמכם, וכן אמר המלאך לגדעון "ה' עמך גבור החיל", וכל זה מוסר ודרך ארץ שהתורה תצוה בכך כדי להרבות האהבה והחברה בישראל. וגדולה מזו מצינו, שאסור להפסיק ולשיח בקריאת שמע וברכותיה בין הפרקים, **אבל בענין נתינת שלום למי שהוא חייב לכבדו**, כגון אביו או רבו או גדול ממנו, התירוה לשאול שלום בין הפרקים".

המקדים שלום צריך העונה לכפול לו את הברכה

ב'דעת זקנים מבעלי התוספות' (דברים כ', י') אומר: "וגם המקדים שלום לחבירו צריך לכפול לו לשלום ולומר לו - **שלום עליך וברכה טובה**".² וסמך ללשון זה מדכתיב כי תקדמנו ברכות טוב. כלומר **כי תקדמנו בשלום צריך להחזיר לו ברכת טוב**, פי' ברכה טובה. ולכך אמר ר' יוחנן מימי לא הקדימני אדם לשלום ואפי' עכו"ם בשוק, שאין דרך למהר כ"כ ולקדם לו שלום, הקדמתי לו לפי שאם יקדים לי הייתי צריך לכפול לו שלום ואין כופלין שלום לעכו"ם".³

המקור לאמרה - כל המקדים שלום לחברו מאריכין לו ימיו ושנותיו

מתברר, שקשה למצא מקור לאמרה זו. יתכן שלמדו זאת מהנאמר במס' **'קידושין'** (מ' ע"א): "תנן אלו דברים שאדם עושה אותן ואוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא אלו הן כיבוד אב ואם **וגמילות חסדים והבאת שלום שבין אדם לחבירו** ותלמוד תורה כנגד כולם... בגמילות חסדים כתיב רודף צדקה וחסד **ימצא חיים** צדקה וכבוד. **ובהבאת שלום כתיב בקש שלום ורדפהו**. וא"ר אבהו אתיא רדיפה רדיפה, **כתיב הכא בקש שלום ורדפהו וכתיב התם רודף צדקה וחסד**".

ואולי, רצו ללמוד מכאן, שכמו שבגמילות חסדים נאמר שמי שרודף צדקה וחסד ימצא חיים, כך מי שרודף אחר השלום ימצא חיים. אך יש שני קשיים בלימוד זה: כי שם הכוונה לחיי העולם הבא כפי שמפרש שם **'רש"י'**. **אמנם 'מהרש"א' שם מעלה**

1. **נראה**, שמשמעות הביטוי - **'מקדים'** כאן, אינו דומה לביטוי זה שהסברנו לעיל בדברי רבן יוחנן זן זכאי, שהיה מקדים לפני שהשני הספיק להקדים ולומר לו שלום. אך כאן אין לומר שהמלאך מיכאל מקדים לומר שלום לנשמת הצדיק, לפני שנשמת הצדיק תאמר שלום למלאך מיכאל. אלא, שהמלאך מיכאל יוצא **ומקדים** לפני שנשמת הצדיק תגיע למעלה. וכן מואב ועמון היו צריכים **להקדים ולצאת** לקראת ישראל לפני שישראל יגיעו אליהם.

2. **ה'ב"ח'** (יו"ד סימן קמח) מביא שלמלך וכן לרבנן המקדים חייב לכפול לומר לו - **שלום לך שלום רבי ומורי**.

3. והלכה זו מופיעה **ב'שו"ע'** (יורה דעה - סימן קמ"ח, ט' - י'): "(ט) אסור ליכנס לבית העובד כוכבים ביום חגו **וליתן לו שלום**. מצאו בחוץ, מותר. אבל יאמר לו בשפה רפה ובכבוד ראש". (ו) **אסור לכפול לו שלום לעובד כוכבים לעולם**. **לפיכך טוב להקדים לו שלום, כדי שלא יתחיל העובד כוכבים ויצטרך לכפול לו שלום**".

ושואל שם **ה'ט"ז'** על הלכה זו, שהרי על ריב"ז נאמר שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפילו נכרי בשוק, ולא ברור מה משמעות 'ואפילו' והרי לפי ההלכה אסור לחכות שהנוכרי יברכו ראשון כי אז יצטרך לכפול לו ברכתו. ומתוך שאצל ריב"ז מדובר בנוכרי שלא הכירו וסתם ראה אותו בשוק, ולא היה חשש שהנוכרי יקדימו, ובכל זאת ריב"ז הקדימו שמא הנוכרי בכל אופן יקדימו ויצטרך לכפול לו ברכתו. ואילו בשו"ע מדובר בנוכרי שמכירו, ויש חשש שהנוכרי יקדימו, לכן מן הדין צריך להקדימו.

אפשרות שהכוונה לחיי העולם הזה : "ביבמות פרק ב"ש פרש"י חיים בעוה"ב וכבוד בעוה"ז עכ"ל. ולולי פירוש נראה להקדים העוה"ז והיינו חיים בעוה"ז וכבוד בעוה"ב. כדאמר"י שהצדיקים יושבין ועטרותיהן בראשיהם. וכן גבי תורה כי היא **חייך בעוה"ז** ואורך ימך לעוה"ב". אך גם לאחר דבריו יש לטעון, ששם מדובר על הבאת שלום בין אדם לחברו, כלומר שהוא משכין שלום בין שני אנשים שיש ריב ביניהם, ואין הכוונה לאדם שאומר שלום לחברו ברחוב.

ישנו מקור נוסף בירושלמי **'תענית'** (פ"ד ה"ב) שאולי מהווה מקור לאמרה זו שכך מובא שם : "אמר רבי חנינא **זכית מארבה יומין**, אין בגין הדא מילתא לית אנא ידע, אין בגין דהויית סליק מן טיבריה לציפורין והוינא עקים איסרטין **מיעול מישאול בשלמיה דר' שמעון בן חלפותא** בעין תינה לית אנא ידע". אך שם הוא **מסתפק** האם זכה לאריכות ימים בגלל שקיבל על עצמו להתמנות אחרון לחכם, או בגלל שעיקם את הדרך בכדי לשאול בשלומם של ר' מעון בן חלפותא. אך בכל אופן אפשר ללמוד מזה, שישנה אפשרות שאדם שדורש בשלום חברו, יזכה לאריכות ימים. ואולי, זה דווקא שעושה מאמץ שמעקם לשם כך את דרכו, ולא כאשר פוגש אותו ברחוב.

שלום עליכם - עליכם שלום - מקובל שהראשון אומר 'שלום עליכם' והעונה הופך את הסדר ואומר 'עליכם שלום', וכך גם מובא בברכת הלבנה. ומביא בספר **'פרדס יוסף'** (בראשית ל"ב, כ"ז) בשם בעל **'ישועות יעקב'** (יו"ד סימן קמ"ח) שמסביר את הטעם לכך שהעונה הופך את סדר המילים בברכה, כי מובא במס' **'נדרים'** (י"ב) שלא יאמר אדם - **'לה' עולה'**, כי שמא ימות לפני שיספיק לומר - **'עולה'** ובוזה יוציא שם שמים לבטלה. אך על המקדים שלום נאמר במס' **'ברכות'** שמאריך ימים,⁴ ולכן רשאי לומר שלום תחילה, ולמרות ש'שלום' הוא שמו של ה', אך אין חשש שימות כי מאריכים לו שנותיו, אך המשיב אסור לו להקדים ולומר - 'שלום' כי שמא ימות ויוצא שם שמים לבטלה, ולכן צריך להפוך את הסדר ולומר - עליכם שלום. ולפי זה גם מובן מה שבועז אמר לקוצרים - **'ה' עמכם'** [רות ב, ד] שהקדים שלום, אבל הקוצרים השיבו - **'יברכך ה''**.⁵ ומדברי בעל **'ישועות יעקב'** משמע שסבר, שמי שמקדים שלום מאריכין לו ימיו ושנותיו. ואומר שכך מובא במס' **'ברכות'** אך לא נמצא היכן.

הסבר על דרך הרמז

ונראה להוסיף ביאור על דרך הרמז והאסמכתא, על הפסוק : **"בֹּרָא נִיב שְׁפָתַי שְׁלוֹם שְׁלוֹם לְרֹחוֹק וְלִקְרוֹב אָמַר ה' וּרְפָאתָיו"** (ישעיה נ"ז, י"ט), שמי שאומר בשפתיו שלום לחברו ה' מרפא אותו ממחלותיו. וצריך להקדים שלום לחברו, ולכן גם הוא עדיין קצת רחוק ממנו, צריך להקדים ולומר לו - **'שלום'**, ולכן מובא קודם - **'לְרֹחוֹק'** ורק אח"כ - **'וְלִקְרוֹב'**. והשכר שיקבל שה' ירפא אותו, וזה מתקשר למה שהבאנו, שמי שמקדים שלום לחברו **מאריכין** לו ימיו ושנותיו, כי ה' מרפא אותו ממחלותיו, ויוכל להאריך ימים. ועוד ניתן להוסיף שהביטוי - **'מאריכין'** הוא מלשון - **ארוכה** שמשמעותה **רפואה**.

4. ויש לברר, היכן זה מופיע במס' **'ברכות'**, כי מדף ו' שם הבאנו לעיל שכל היודע בחברו שהוא רגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום. ובדף י"ז שם הובא על ריב"ז שלא הקדימו אדם מעולם, אך לא כתוב שזוכה לחיים.

5. בהקשר זה מתאים להביא הסבר נאה ששמעתי לפני שנים רבות על הפיוט שאומרים במוצאי שבת : **"אשרי מי שראה פניו בחלום. אשרי מי שנתן לו שלום והחזיר לו שלום."** ה' יברך את עמו בשלום". **ונשאלה השאלה**, איך נאמר שאשרי מי שראה פניו בחלום, איך אדם שרואה את אליהו הנביא בחלום, יודע שזה אליהו הנביא? **ונתנו הסבר**, שאם החולם אמר לאליהו הנביא 'שלום', אז אליהו הנביא היה צריך להשיב לו **'עליכם השלום'**, ואיך ענה לו רק 'שלום'? אלא שזה נכון רק לגבי אדם שיש חשש שמא ימות, ולכן צריך להפוך הסדר ולומר 'עליכם השלום', אך חשש זה לא קיים אצל אליהו הנביא, ולכן יכול לומר 'שלום', ולכן אם עונה רק שלום מכאן מוכח שזה אליהו הנביא.